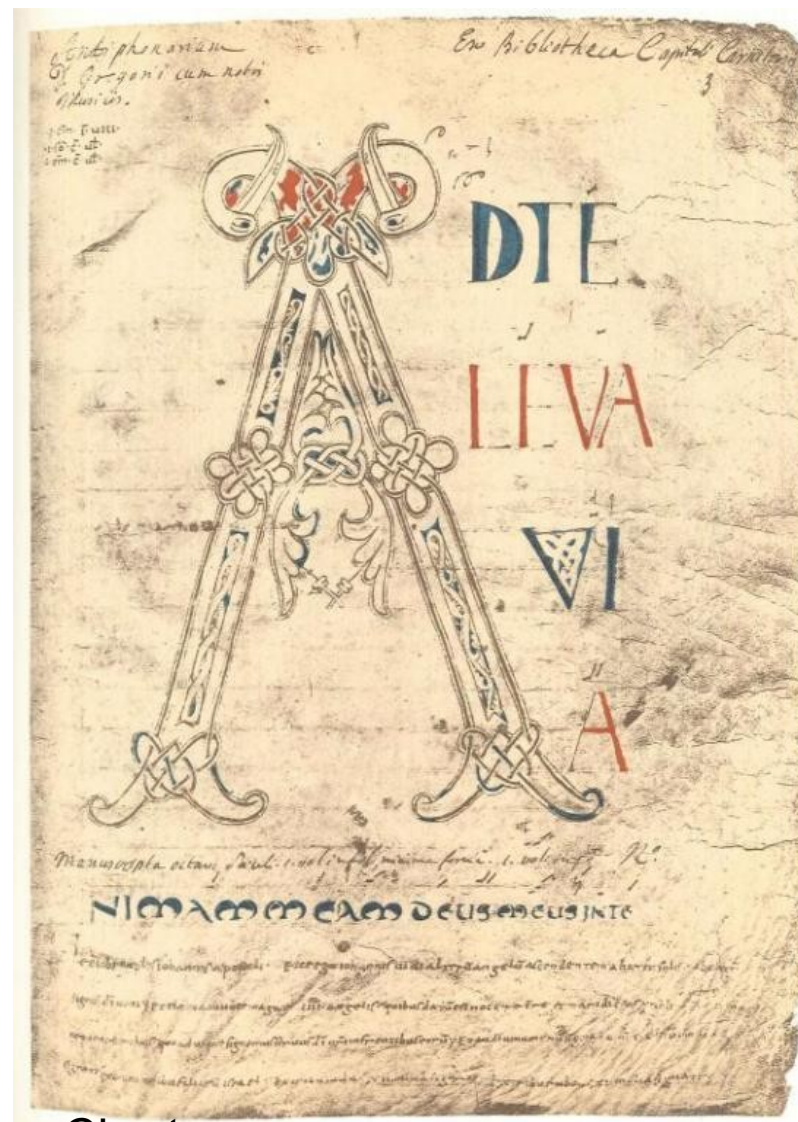

Gregoriánský chorál, úvod - literatúra

Ústav hudební vědy MUNI

Chartres

lat. *cantus Gregorianus*, nazývaný aj *cantus*, *cantus Romanus*:

- jednohlasný latinský liturgický spev rímsko-katolíckej cirkvi
- široký repertoárový rozsah v rámci omšovej liturgie a hodínok

Nazvaný podľa pápeža Gregora I. Veľkého (Gregorius Magnus, okolo 540-604, 1295 svätorečený - *servus servorum dei*: sviatok 12. 3., tradícia mu pripisuje reformu lit. spevu na prelome 6. a 7. stor., jeho autorský podiel v repertoári spevov je dodnes sporný a je predmetom riešenia tzv. gregoriánskej otázky Gregor Veľká je autorom najmä exegetickej literatúry – jeho *Dialógy* boli najviac čítané dielo stredoveku

Gregor I. pri diktovaní spevov ([Hartkerov antifonár](#), St. Gallen, Stiftsbibliothek, Cod. 390, f. 13, okolo 1000)

Tróniaci Gregor Veľký. Zbierka listov Gregora (Registrum Gregorii, Trier po r. 983. [Trier, Stadtbibliothek, Hs. 171/1626](http://www.documentacatholicaomnia.eu/01_01_0590-0604-Gregorius_I,_Magnus,_Sanctus.html)

[http://www.documentacatholicaomnia.eu/01_01_0590-0604-Gregorius I, Magnus, Sanctus.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/01_01_0590-0604-Gregorius_I,_Magnus,_Sanctus.html)

- pojem: **chorál** je používaný od 14. stor., g. ch. od 15. stor. (názov *cantus choralis sive Gregorianus* v spise nem. hud. teoretika Conrada von Zabern *De modo bene cantandi choralem cantum*, 1474).
- synonymum pre g. ch. bolo lat. pomenovanie ***cantus planus***, fr. *plain-chant*, tal. *canto piano*, angl. *plainsong*.

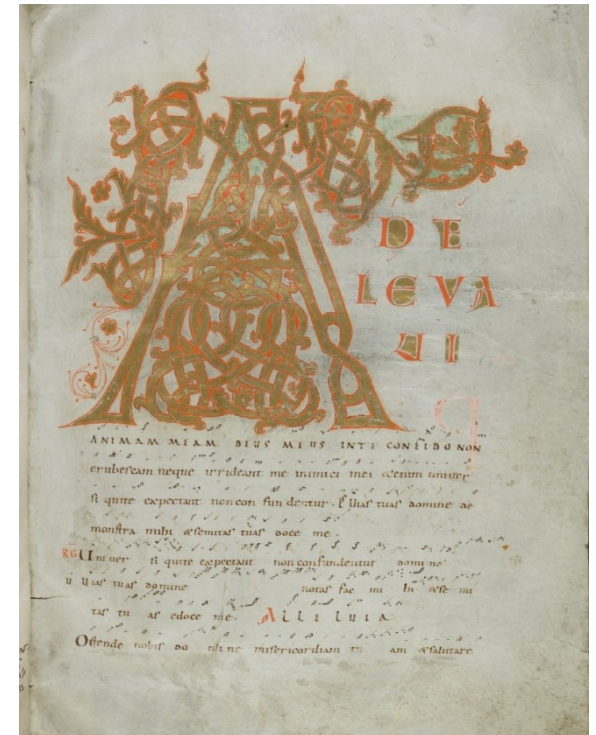
V 15. stor. sa na označenia menzurálnej hudby (s určeným trvaním rytmických hodnôt), ako protikladu *cantus planus*, začal používať termín *cantus figuralis*, resp. *cantus figuratus* (figurálny spev — zdobený viachlasný spev podľa figúr notových znakov).

G. ch. sa formoval na základoch žid. synagogálneho spevu (psalmódia, melizmatická ornamentika orientálneho typu), antickej metriky, helenistickej hudobnej teórie, grécko-byzantskej rytmiky, orientálnych rítov a pôvodného starorímskeho chorálu.

V priebehu 7. - 9. stor. sa g. ch. (*Cantus Romanus*) rozšíril do západnej Európy, kde bol jeho pôvodný základ prepracovaný, upravený a doplnený podľa kritérií franských kňazov a v rámci snáh Pipina Krátkeho a Karola Veľkého o zjednotenie cirkevného spevu na základe liturgie pápežskej stolice (*starorímsky chorál*).

Vo Franskej ríši nahradil pôvodné domáce spevy **galikánskeho** chorálu, v Španielsku spevy **mozarabského** chorálu /mozarabský chorál bol napriek tomu v niektorých chrámoch Španielska používaný do konca stredoveku/; v Taliansku spevy **beneventského** a **ambroziánskeho** chorálu /tradícia ambroziánskeho ch. bola napriek unifikačným snahám a predpisom Ríma zachovaná/.

Prostredníctvom franských kňazov sa g. ch. dostal koncom 8. stor. aj na územie Moravy a Slovenska

St. Gallen 339

- **Text** g. ch. je latinský, pôvodne písaný v próze (zväčša prevzatý z Biblie), v neskoršom období boli obľúbené aj rýmované texty (napr. rýmované oficiá atď.)
- **Melódia** g. ch. je podriadená charakteru textu, ktorý má dominantné postavenie. Je komponovaná podľa 8 modov, ktoré určujú hierarchiu jednotlivých tónov melódie vzhľadom na oporné tóny

V g. ch. sa rozlišujú viaceré *štýly* reprodukovania melódie:

- a) deklamovaný spev → *accentus* (melodický recitatív prevažne na jednom tóne — lekcie, orácie, litánie),
- b) sylabický spev → *concentus* (na každú slabiku pripadá približne jedna nota) a
- c) melizmatický (melodicky rozvinutý spev, jednotlivé slabiky sú prednesené väčšou skupinkou nôt).

G. ch. má tzv. voľný **rytmus**, metrickú organizáciu vykazujú formy, ktoré sa do g. ch. včlenili v neskoršom období (hymnus, sekvencia, trópus).

Nápevy g. ch. (**cantus firmus**) sa postupne objavovali ako základ melódie viachlasej hudby, kde ostatné hlasy tento vedúci hlas kontrapunktovali.

Do 8. stor. bol g. ch. tradovaný ústne, v ďalších obdobiach bol zapisovaný rôznymi typmi notačných systémov, pričom vývoj notačnej praxe podliehal hist. podmienkam a sféram vplyvu kultúrnych, najmä cirkevných centier stredovekej Európy .

Skriptorské dielne pracovali v najdôležitejších cirkevných centrách Európy (Rím, Metz, Lyon, Paríž, Benevento, Miláno, Monte Cassino, Sankt Gallen, Einsiedeln, Praha, Ostrihom, Záhreb, Krakov atď.).

Po **Tridentskom koncile** (1545-63, zakázané bolo napr. spievanie trópov a z obrovského množstva sekvencií bolo povolené spievať len 5 nápevov) a reforme g. nápevov (*Editio Medicaea*, 1614-15) nastala v 16.—19. stor. éra stagnácie g. ch., kedy bola pôvodná podoba spevov mimoriadne deformovaná a často z bohoslužieb vytláčaná umelou viachlasnou kompozíciou.

V priebehu 19. stor. vzniklo vo **francúzskom benediktínskom opátstve v Solesmes** veľké reformné úsilie o tzv. reštauráciu g.ch. – t.j. o znovuzavedenie pôvodných nápevov g. ch. (najstaršie stredoveké notované rukopisy z obdobia stredoveku boli vydané v Solesmes/Tours v r. 1889-1958 v sérii faksimilových vydaní *Paléographie musicale*, 19 zväzkov) do liturgie.

V rámci tohto procesu vznikla potreba oficiálneho vydania pôvodných gregoriánskych melódií.

V pápežskom výnose o cirkevnej hudbe *Motu proprio* (1903) pápež Pius X. prehlásil g. ch. za vlastný spev rímskej cirkvi a za najvyšší vzor pre cirkevnú hudbu vôbec.

V rokoch 1908 – 1923 bola pripravená edičná rada nápevov g.ch. v tzv. *Editio Vaticana* (*Graduale* 1908, *Antiphonale* 1912), ktorá vychádzala z pôvodného, stredovekého repertoáru.

2. Vatikánsky koncil (1958-1965) zmenil postavenie g.ch. /konštitúcia *Sacrosanctum Concilium*, 1963/, ktorý bol síce prehlásený za spev rímskej liturgie, ale tá zastávala rovnocenné postavenie napr. s liturgiou ambroziánskou, liturgiou v národných jazykoch alebo s obradmi východných cirkví.

V dnešnej liturgii rím. obradu sa používajú gr. nápevy z 8.-16. stor.

Najpoužívanéjšie pokoncilové publikácie *Editio Vaticana*:

Missale Romanum /Rím 1970/,

Ordo Missae in cantu /Solesmes 1975/,

Graduale Romanum /Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de Tempore et de Sanctis, primum Sancti Pii X iussu restitutum et editum.

Pauli VI pontificis maximi cura nunc recognitum, ad exemplar „Ordinis cantus missae“ dispositum et rhythmicis signis a Solesmensibus monachis diligenter ornatum. Solesmes 1974/,

Graduale Simplex /Rím 1967/,

Kyriale Simplex /Rím 1965/,

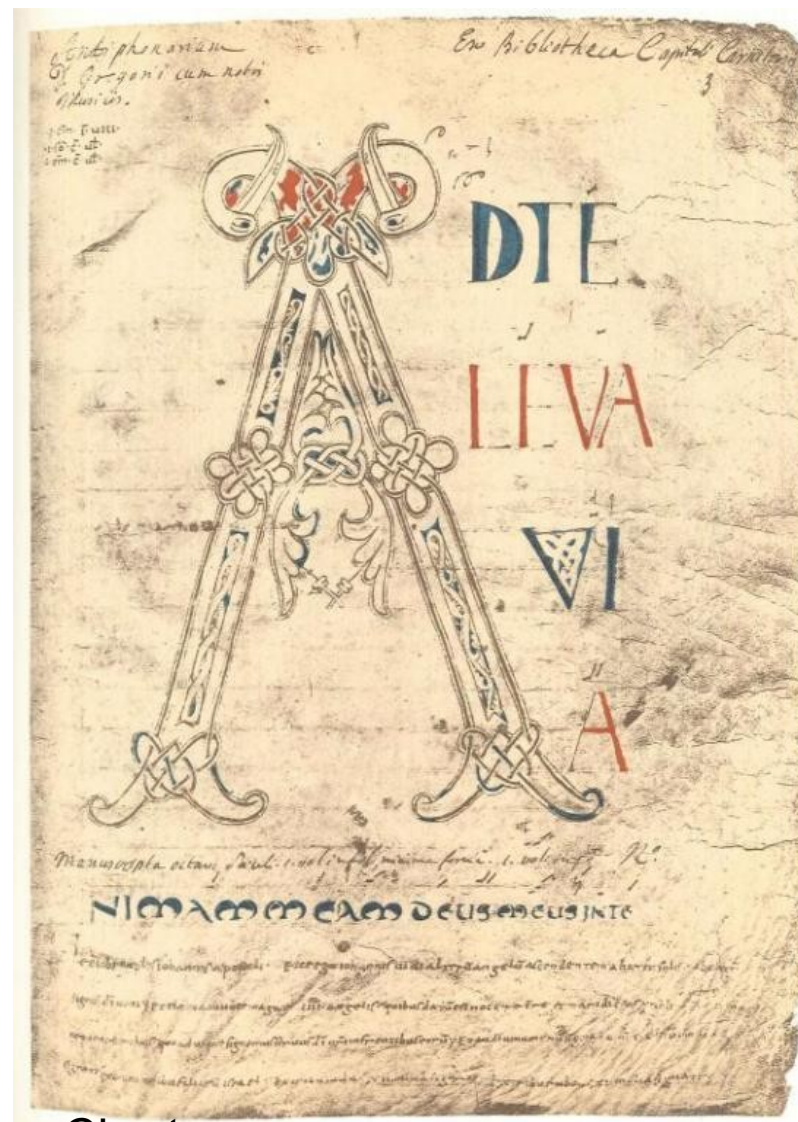
Liber Cantualis /Solesmes 1978/,

Graduale Triplex /Solesmes 1979/.

Z predkoncilovej literatúry je dodnes používaný *Liber Usualis Missae et Officii* /Paris 1934/.

Stredoveké liturgické knihy

Ústav hudební vědy MUNI

Chartres

Typ liturgických knih

(Michel HUGLO: Liturgische Gesangbücher. In: *Musik in Geschichte und Gegenwart*, Sachteil 5-6, Stuttgart : Bärenreiter, 1996, s. 1412-1438;

David HILEY: *The Western Plainchant*. Oxford : Oxford University Press, 1993, s. 387-339):

Ordines Romani

Sakramentár

Lekcionár

Graduál (Antiphonale Missarum) – Cantatorium

Antifonár (Antiphonale Officium)

Žaltár, Hymnár, Kolektár, Lekcionár

Sekvenciár, Tropár, Kyriale

Procesionál

Misál

Breviár

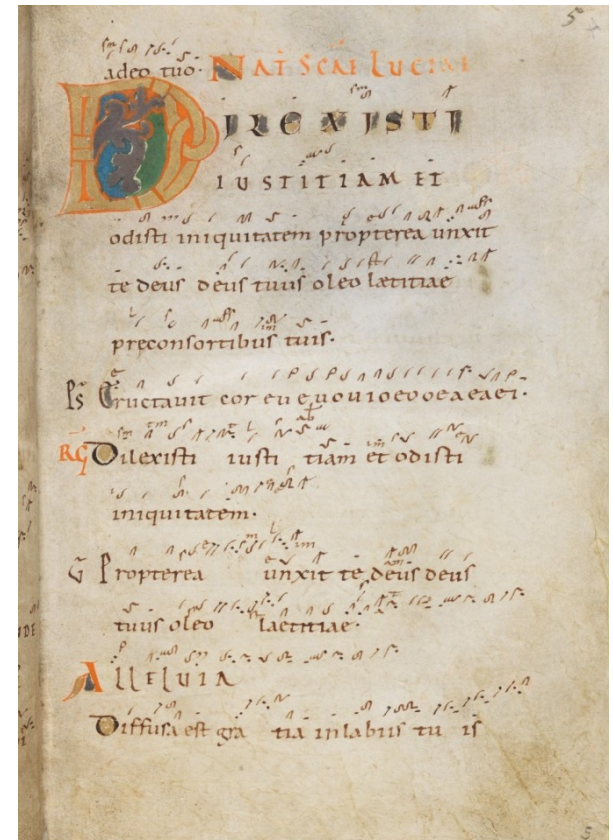
Kompendiá

Pontifikál, rituál

Ordinár

Tonár

Einsiedeln 121

- liturgické knihy sa začínajú objavovať v karolínskom období
- rôzny význam a funkcie

Niekoľko delení podľa funkcie:

A

1. knihy obsahovali text a hudbu (niečo bolo spievané, niečo recitované)
2. knihy, ktoré obsahovali inštrukcie pre celebranta (ako realizovať liturgiu)

B

1. omšové knihy
2. ofíciové knihy
3. ceremónie

C

1. knihy pre kňaza alebo osobu, ktorá viedla obrady
2. knihy pre kantora
3. knihy pre iné osoby

Delenie podľa funkcie:

Omšové knihy:

Lekcionár

Graduál (Antiphonale Missarum) – Cantatorium

Misál

Sekvenciár, Tropár, Kyriale

Ofícium:

Antifonár (Antiphonale Officium)

Breviár

Žaltár, Hymnár, Kolektár, Lekcionár

Zvláštne príležitosti:

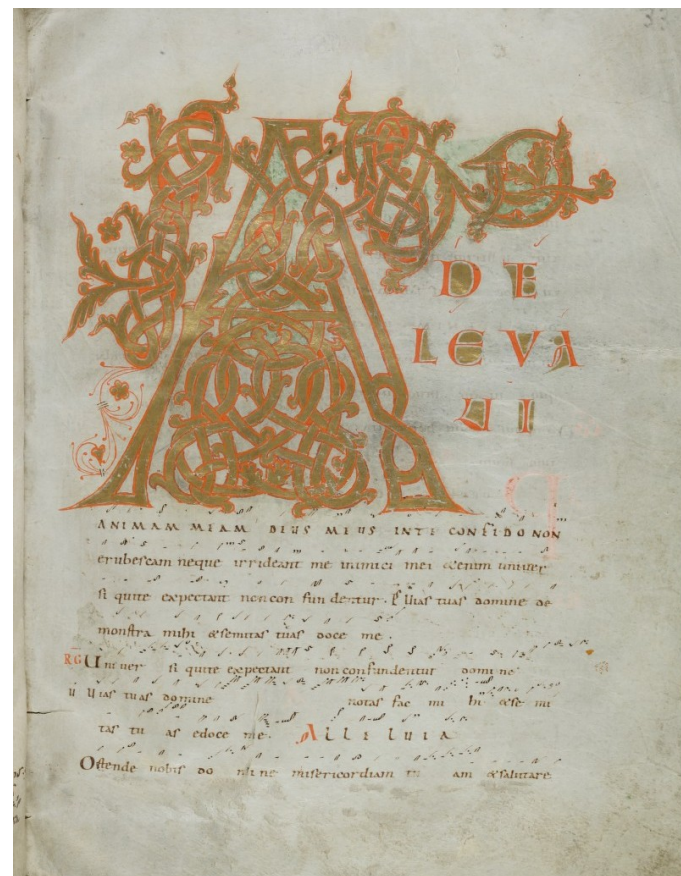
Pontifikál, rituál

Procesionál

Všetko – liturgický poriadok:

Ordinár

Tonár

- objavujú sa ale i liturgické knihy, kde nachádzame kombináciu viacerých funkcií
- spevy pre ceremónie, ktoré vedie biskup – sa nachádzajú v pontifikáloch

Kombinácie v omšových knihách (misál):

Graduál (spevy na sv. omšu)

Sakramentár (modlitby na sv. omšu)

Epištolár a evanjeliár (čítania na sv. omšu)

Kombinácie v ofíciových knihách (breviár):

Antifonár (ofíciové spevy)

Žaltár

Hymnár

Kolektár (modlitby ofícia)

Homiliár, lekcionár, pasionál (čítania ofícia)